

УДК 378.141

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi53.459>

Сотер М. В.,
orcid.org/0000-0002-4626-0137

КОМУНІКАТИВНЕ НАВЧАННЯ МОВИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ (ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

У статті на основі аналізу сучасних досліджень схарактеризовано особливості комунікативного навчання мови здобувачів вищої освіти інженерно-технічних спеціальностей на початку ХХІ століття. Обґрунтовано потребу зміни орієнтації іншомовної підготовки від отримання формальних, фактичних знань до набуття цілеспрямованої динамічної системи практичних навичок, осмислених дій і застосування їх у реальних життєвих ситуаціях через комунікативне навчання мови.

Представлено потребу за комунікативним навчанням мови врахувати конкретні потреби та запити кожної окремої групи здобувачів освіти через імплементацію мовних курсів для вирішення конкретних завдань: англійська для академічних цілей (*English for Academic Purpose – EAP*), англійська для спеціальних цілей (*English for Specific Purpose – ESP*), англійська для бізнес-цілей (*English for Business Purpose – EBP*), англійська для інженерів (*English for Engineers*) тощо.

Відзначено, що залучення в ході іншомовної підготовки професійно значущих ситуацій забезпечує виявлення й піднесення пізнавального інтересу та мотивації здобувачів вищої освіти інженерно-технічних спеціальностей до вивчення іноземної мови та подальшого її використання як в особистих, так і у фахових цілях. Наголошено, що комунікативна практика використання мови в реальному комунікативному контексті, де відбувається обмін актуальною інформацією, дозволяє набутти навичок адаптації до комунікативної взаємодії з іноземцями.

До перспектив подальших наукових розвідок уналежено дослідження можливостей комбінування різного роду форм, методів, засобів комунікативного навчання мови з метою отримання якомога якіснішого результату іншомовної підготовки здобувачів інженерно-технічних спеціальностей технічних закладів вищої освіти України.

Ключові слова: іншомовна підготовка; комунікативне навчання мови; здобувачі вищої освіти інженерно-технічних спеціальностей.

Постановка проблеми. Праця вітчизняних фахівців інженерно-технічних спеціальностей є затребуваною як в Україні, так і за її кордоном. Невід’ємним компонентом їх успішного функціонування на сучасному ринку праці є уміння налагоджувати продуктивну комунікативну взаємодію, зокрема іноземною мовою. Це насамперед пов’язано з тим, що під час виконання професійних обов’язків такі фахівці мають спілкуватись у межах робочого часу з колегами, замовниками, керівниками проєктів, фахівцями з налагодження, оновлення, установаження обладнання й устаткування. Більше того, їх комунікативна взаємодія має реалізовуватися в усній і письмовій формах як очно, так і в режимі реального часу, але дистанційно з використанням різного роду технічних засобів.

Іноземна мова на початку ХХІ століття є вагомою і невід’ємною складовою всіх етапів підготовки висококваліфікованого інженера, що здійснюється як у межах обов’язкового, так і вибіркового компонентів освітньої програми. Сучасні тенденції свідчать, що вільне володіння іноземною мовою є тією рушійною силою, яка сприяє просуванню по службі, дає можливість підвищити кваліфікацію, стажуватись закордоном, отримувати гранти від міжнародних фондів та партнерів, навчатися

впродовж життя (lifelong learning), швидко і легко адаптуватись у міжкультурному соціумі. Відтак виникає нагальна потреба пошуку засобів підвищення рівня володіння іноземною мовою такими фахівцями.

На початку третього тисячоліття іншомовна підготовка зорієнтована на перехід від отримання формальних, фактичних знань до набуття цілеспрямованої динамічної системи практичних навичок, осмислених дій і застосування їх у реальних життєвих ситуаціях. Передові тенденції іншомовної підготовки в закладах вищої освіти технічного профілю передбачають, як правило, реалізацію комунікативного підходу.

Під комунікацією розглядають процес усного/письмового спілкування, значення якого полягає в обміні інформацією й можливості оцінити її різнопланово. Комунікативне навчання мови (Communicative Language Teaching – CLT), за глумаченнями передових дослідників (Р. Белчамбер (R. Belchamber), К. Брандл (K. Brandl), Ляо Сяо Цін (Liao Xiao Qing), Дж. Річардс (Jack C. Richards), Т. Роджерс (T. Rodgers) та ін.), базується саме на формуванні у студентів комунікативної компетенції, тобто здатності користуватись мовою відповідно до поставленого завдання чи конкретної комунікативної ситуації.

Аналіз досліджень. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття різновекторно проблему імплементації комунікативного навчання мови розглядали у своїх наукових розвідках як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники, а саме: Г. Віддоусон (H. G. Widdowson) («Комунікативне навчання мови», 1978); Дж. Ялден (J. Yalden) («Комунікативний навчальний план: еволюція, проектування та впровадження», 1983); Р. Елліс (R. Ellis) («Від комунікативного навчання мови до педагогіки розвитку», 1999); Ляо Сяо Цін (Liao Xiao Qing) («Комунікативне навчання мови: підхід, проектування і процедура», 2000); Дж. Річардс (Jack C. Richards) та Т. Роджерс (T. Rodgers) («Підходи та методи у викладанні мови», 2001); С. Ніколаєва («Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», 2003); В. Кудрявцева («Впровадження компетентнісного підходу у практику комунікативного навчання», 2006; «Комунікативна методика навчання морської англійської мови як елемент реалізації компетентнісного підходу», 2015; «Реалізація компетентнісного підходу в умовах комунікативного навчання морської англійської мови» (2019); Р. Белчамбер (R. Belchamber) («Переваги комунікативного навчання мови (I-TESL-J)», 2007); Н. Микитенко («Теоретико-методологічна парадигма концепції формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей», 2013); К. Брандл (K. Brandl) («Комунікативне навчання мови в дії: застосування принципів у роботі», 2021); О. Тарнопольський («Три головних парадигми у викладанні іноземних мов у ХХІ сторіччі: пролегомени до створення єдиного підходу до їх навчання», 2019); С. Шахло (S. Shakhlo) («Інтерактивні методи та види діяльності в комунікативному навчанні мови», 2022) та ін.

Мета статті – на основі аналізу передових теоретичних досліджень і практичних розробок схарактеризувати особливості комунікативного навчання мови здобувачів вищої освіти інженерно-технічних спеціальностей на початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Дж. Річардс (Jack C. Richards) у праці «Комунікативне навчання мови сьогодні» («Communicative language teaching today», 2006) зазначає, що впродовж останніх 50 років у викладанні мови відбулося багато змін щодо розроблення та методології навчальних програм і комунікативного навчання мови (Communicative Language Teaching – CLT). Учений зазначає, що всі трансформації спонукали до переосмислення підходів щодо розроблення та методології навчальних програм, які було згруповано і розподілено на три етапи: традиційні підходи (до кінця 1960-х років); класичне комунікативне навчання мови (1970 – 1990-ті роки); сучасне комунікативне навчання мови (від кінця 1990-х і дотепер) [6, с. 6].

К. Брандл (K. Brandl) у дослідженні «Комунікативне навчання мови в дії: застосування принципів у роботі» («Communicative language teaching in action: putting

principles to work», 2021) концентрує увагу на тому, що комунікативне навчання мови засноване на теорії, згідно з якою основною функцією використання мови є спілкування, і мова найкраще вивчається під час спілкування. Іншими словами, основною метою навчання є використання життєвих комунікативних ситуацій [3, с. 5]. Моделювання різного роду комунікативних ситуацій в межах аудиторної роботи дає змогу набути навичок реального спілкування, що дозволить у подальшому швидше адаптуватись до комунікативної взаємодії з іноземцями. Більше того, у ході іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти інженерно-технічних спеціальностей такий підхід через залучення професійно значущих ситуацій дозволяє задовольнити пізнавальний інтерес здобувачів освіти, підвищити їх мотивацію тощо.

Р. Белчамбер (R. Belchamber) у науковій розвідці «Переваги комунікативного навчання мови (I-TESL-J)» («The Advantages of Communicative Language Teaching (I-TESL-J)», 2007) зауважує, що досвідчений викладач має забезпечити контекст, щоб комунікативна взаємодія в межах заняття була реалістичною і значущою, але з підтримкою, необхідною для допомоги студентам у створенні цільової мови (the target language). При цьому вчений указує, що продукування мови – це навичка, і коли ми опановуємо цю навичку, то практикуємо її в імпровізованих умовах. Р. Белчамбер як приклад наводить відпрацювання навички медсестри, яка перед тим, як зробити першу ін'єкцію, попередньо проколює багато шматочків фруктів, щоб відточити техніку [2, с. 2].

За глумаченням Ляо Сяо Цін (Liao Xiao Qing), що представлено в його праці «Комунікативне навчання мови: підхід, проектування і процедура» («Communicative Language Teaching: Approach, Design and Procedure», 2000), комунікативне навчання мови ґрунтується на опануванні комунікативної компетентності, що включає граматичну, соціолінгвістичну, дискурсивну і стратегічну компетентності. Комунікативна взаємодія, на думку дослідника, відіграє важливу роль у розвитку комунікативної компетентності. У ході комунікативної взаємодії викладач набуває нових ролей фасилітатора і співрозмовника, тоді як студенти стають комунікаторами. Процедура комунікативного навчання не має фіксованого формату й може змінюватися залежно від конкретних потреб тих, хто навчається. Таким чином викладачі можуть гнучко використовувати комунікативне навчання мови відповідно до свого навчального контексту [5, с. 26]. Разом із тим, за комунікативного навчання мови викладач має бути терплячим до помилок здобувачів освіти, оскільки вони також указують на те, що студент перебуває в процесі розвитку своєї комунікативної компетентності.

К. Брандл (K. Brandl) у науковому дослідженні «Комунікативне навчання мови в дії: застосування принципів у роботі» («Communicative language teaching in action: putting principles to work», 2021), наголошує на тому факті, що комунікативна компетентність охоплює широкий спектр таких здібностей, як-от: знання граматики та лексики (лінгвістична компетенція); уміння сказати доречне в певній соціальній ситуації (соціолінгвістична компетенція); здатність починати, вступати, брати участь у розмові та завершувати її, а також здатність робити це послідовним і зв'язним способом (дискурсивна компетентність); здатність ефективно спілкуватися та виправляти проблеми, спричинені порушенням комунікації (стратегічна компетентність) [3, с. 5].

Комунікативна компетенція за глумаченням Дж. Річардса (Jack C. Richards), репрезентованим у «Комунікативному навчанні мови сьогодні» («Communicative language teaching today», 2006), включає такі аспекти знання мови, як-от: знати, як використовувати мову для різних цілей і функцій; знати, як варіювати використання мови відповідно до обставин та учасників (наприклад, знати, коли використовувати офіційну та неофіційну мову, як належним чином використовувати мову під час письмового, а не усного спілкування); знати, як створювати та розуміти різні типи текстів (наприклад, звіти, інтерв'ю, бесіди); знати, як підтримувати спілкування, незважаючи на наявність обмежень у знанні мови (наприклад, через використання різних видів

комунікаційних стратегій) [6, с. 3]. Останні є вкрай важливими для здобувачів інженерно-технічних спеціальностей, на іншомовну підготовку яких виділяється обмежена кількість годин у межах навчального процесу (як правило, на одну дисципліну – дві години на тиждень (одне заняття) на першому і другому, рідше на старших курсах).

Дж. Річардс (J. Richards) і Т. Роджерс (T. Rodgers) відзначають, що навчальну діяльність слід обирати відповідно до того, наскільки добре вона залучає студента до осмисленого та автентичного використання мови (а не просто механічного відпрацювання мовних моделей). Це має включати реальне спілкування, змушувати студентів виконувати змістовні завдання (meaningful tasks) та використовувати змістовну мову (meaningful language) [7, с. 161]. Наголосимо, що саме використання автентичних текстів фахової проблематики дає змогу зацікавити здобувачів вищої освіти інженерно-технічних спеціальностей та надати їм можливість для використання реальних мовних форм.

Ляо Сяо Цін (Liao Xiao Qing) акцентує увагу на тому, що комунікативне навчання мови базується на безпосередньому її використанні, тобто спілкуванні. Грунтуючись на цьому, викладачі мають створювати реальні життєві ситуації на заняттях і пропонувати студентам грати різного роду ролі, реальну взаємодію тощо. У такий спосіб студенти вчаться правильно використовувати мову в різних типах ситуацій, застосовувати її для виконання різних видів завдань і для соціальної взаємодії з іншими людьми. Відтак мова вивчається фактично так, як використовується в реальному спілкуванні [5, с. 8]. Крім того викладачі надають студентам постійну підтримку та зворотній зв'язок для кожної їх діяльності.

С. Шахло (S. Shakhlo) у роботі «Інтерактивні методи та види діяльності в комунікативному навчанні мови» («Interactive methods and activities in communicative language teaching», 2022) констатує той факт, що усні вправи є більш поширеними серед викладачів за комунікативного навчання мови, на відміну від граматичних вправ або вправ із читання чи письма, оскільки вони включають активну комунікативну взаємодію та творчі, непередбачувані відповіді студентів. Види таких вправ відрізняються залежно від мовного рівня групи, у якій вони використовуються, що сприяє співпраці та вільному спілкуванню. Учений виокремлює такі види вправ: рольові ігри, інтерв'ю (співбесіда), групова робота, інформаційний розрив (information gap), обмін думками (opinion sharing), полювання на сміттяра/полювання за скарбами (a scavenger hunt) тощо [8, с. 419-420].

У ході іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти інженерно-технічних спеціальностей за комунікативного навчання мови важливо врахувати конкретні потреби та запити кожної окремої групи студентів. Із метою задоволення вищевказаних вимог на початку XXI століття набули широкого розповсюдження мовні курси для підготовки до вирішення конкретних завдань: англійська для академічних цілей (English for Academic Purpose – EAP), англійська для спеціальних цілей (English for Specific Purpose – ESP), англійська для бізнес-цілей (English for Business Purpose – EBP), англійська для інженерів (English for Engineers) тощо.

Так, при вивченні теми «Охорона праці» («Health and safety») студентам інженерно-технічних спеціальностей для формування іншомовної лексичної компетенції пропонується взяти участь в авторській грі «Health and Safety Scavenger Hunt». Викладач дає студентам аркуш з інструкціями (рис. 1) та відповідні малюнки до них (рис. 2). Студенти мають знайти і назвати терміни, які пов'язані з темою «Охорона праці» через постановлення запитань один до одного та надання відповідей на них. Ця вправа забезпечує спільну діяльність студентів і дозволяє налагодити їх активну комунікативну взаємодію між собою.

Find something that fits close to the face to protect the eyes from chemicals, wind, water, etc.	Find substances and mixtures that have a harmful effect on humans or the environment	Find a piece of clothing that is worn on the hand and wrist for protection	Find something that covers the whole foot and the lower part of the leg
Find something that made of a strong substance that is worn by workers to protect their heads	Find a pair of pieces of material that cover the ears and that are connected by a curved strip that goes over the head	Find machines that have the potential to cause serious bodily harm to any person	Find a device worn over the mouth and nose to prevent harmful substances from being breathed in
Find devices in which sealed sources are transported or stored	Find important pieces of clothing for construction workers	Find processes that can cause harm, damage or adverse health effects to people in the workplace	Find a form of energy that comes from a nuclear reaction and that can be very dangerous to health

Рис. 1. Health and Safety Scavenger Hunt

Рис. 2. Health and Safety Scavenger Hunt

Під час вивчення теми «Види інженерних кар'єр» («Types of Engineering Careers») студентам інженерно-технічних спеціальностей для формування іншомовної лексичної компетенції пропонується адаптована гра «Engineering Careers – Scavenger Hunt» (<https://www.gwlufsd.org/site/default.aspx?PageType=3&ModuleInstanceID=800&ViewID=C9E0416E-F0E7-4626-AA7B-C14D59F72F85&RenderLoc=0&FlexDataID=318&PageID=582&Comments=true>). Мета цієї вправи залежно від потреб конкретної групи може полягати в тому, щоб або завершити список першим, або завершити список у найбільш креативний спосіб (із можливістю використання Інтернету чи матеріалу підручника)

і представити якомога більше видів кар'єр інженера. Студенти можуть вказувати більше ніж одну кар'єру для кожної окремої літери, але мають намагатися вказати принаймні одну для кожної літери абетки (рис. 3).

Alphabetical Letter	Engineering Career	Invention/Innovation
A		
B		
C		
D		
E		
F		
G		
H		
I		
J		
K		
L		
M		
N		
O		
P		
Q		
R		
S		
T		
U		
V		
W		
X		
Y		
Z		

Рис. 3. Engineering Careers Scavenger Hunt

Студентам потрібно заповнити колонку «Інженерна кар'єра» (*«Engineering Career»*) назвою типу інженера, яка починається з певної літери. Після того, як студенти упродовж 15 хвилин перераховують якомога більше інженерних професій, вони у групі обдумують винаходи чи інновації, які могли стати результатом роботи такого типу інженера, і заповнюють колонку «Винахід/Інновація» (*«Invention/Innovation»*) цією інформацією. По завершенні виконання завдань студенти мають дати відповіді на низку запитань: Ви здивовані тим, скільки існує різних видів інженерів? Чому так або чому ні? (*Are you surprised at how many different types of engineers there are? Why or why not?*) Про який вид інженера Вам було б найбільше цікаво дізнатися більше? Чому? (*Which type of engineer would you be most interested in learning more about? Why?*)

Висновки. Отже, здійснений аналіз наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, а також передового досвіду закладів вищої освіти початку ХХІ століття дозволив схарактеризувати особливості комунікативного навчання мови здобувачів вищої освіти інженерно-технічних спеціальностей:

– через залучення в ході іншомовної підготовки професійно значущих ситуацій забезпечується прояв і піднесення пізнавального інтересу й мотивації здобувачів вищої освіти інженерно-технічних спеціальностей до вивчення іноземної мови та подальшого її використання як у особистих, так і у фахових цілях;

– через моделювання різного роду комунікативних ситуацій здобувачі вищої освіти

отримують допомогу в набутті навичок реального спілкування;

– через активне залучення всіх учасників освітнього процесу до комунікативної взаємодії відбувається підтримка її суб'єкт-суб'єктного характеру між усіма учасниками освітнього процесу;

– через комунікативну практику використання мови в реальному комунікативному контексті, де відбувається обмін актуальною інформацією, відбувається отримання навичок адаптування до комунікативної взаємодії з іноземцями;

– через використання таких видів діяльності, як вирішення проблем, обмін інформацією та рольові ігри, активується потреба у спілкуванні, взаємодії та обговоренні;

– через використання автентичних текстів фахової проблематики відбувається зацікавлення у використанні реальних мовних моделей.

До перспектив подальших наукових розвідок уналежнюємо дослідження можливостей комбінування різного роду форм, методів, засобів комунікативного навчання мови з метою отримання якомога якіснішого результату іншомовної підготовки здобувачів інженерно-технічних спеціальностей технічних закладів вищої освіти України.

Список використаних джерел:

1. Ніколаєва С. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Belchamber R. The Advantages of Communicative Language Teaching (I-TESL-J). 2007. 4 p. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/3fc1/a10123c37d69b0f19ca5243db3146a60c764.pdf>
3. Brandl K. Communicative language teaching in action: putting principles to work. Second edition. University of Washington. San Diego. 2021. 35 p. URL: http://cognella-titles-sneakpreviews.s3.amazonaws.com/83090-1A-URT/83090-1A_SP.pdf
4. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment (CEFR)*. Council of Europe. France: Council of Europe (Modern Languages Division). 2001. URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>
5. Liao Xiao Qing. Communicative Language Teaching: Approach, Design and Procedure. 2000. 28 p. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED444382.pdf>
6. Richards J. C. Communicative language teaching today. Cambridge University Press. 2006. URL: <https://www.professorjackrichards.com/wp-content/uploads/Richards-Communicative-Language.pdf>
7. Richards J., Rodgers T. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press: Cambridge, 2001. P. 161.
8. Shakhlo S. Interactive methods and activities in communicative language teaching. *International journal of Social Sciences & Interdisciplinary Research*. 2022. Volume 11. Issue 12. URL: <https://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR>

References:

1. Nikolaieva, S. (2003). *Zahalnoievropejski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia* [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
2. Belchamber, R. (2007). The Advantages of Communicative Language Teaching (I-TESL-J). Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/3fc1/a10123c37d69b0f19ca5243db3146a60c764.pdf> [in English].
3. Brandl, K. (2021). *Communicative language teaching in action: putting principles to work*. Second edition. University of Washington. San Diego. Retrieved from http://cognella-titles-sneakpreviews.s3.amazonaws.com/83090-1A-URT/83090-1A_SP.pdf [in English].
4. Council of Europe. (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment (CEFR)*. Strasbourg, France: Council of Europe (Modern Languages Division). Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages> [in English].
5. Liao, Xiao Qing. (2000). *Communicative Language Teaching: Approach, Design and Procedure*. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED444382.pdf> [in English].

6. Richards, J. C. (2006). *Communicative language teaching today*. Cambridge University Press. Retrieved from <https://www.professorjackrichards.com/wp-content/uploads/Richards-Communicative-Language.pdf> [in English].
7. Richards, J., & Rodgers, T. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press: Cambridge [in English].
8. Shakhlo, S. (2022). Interactive methods and activities in communicative language teaching. *International journal of Social Sciences & Interdisciplinary Research*, 11, 12. Retrieved from <https://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR> [in English].

Soter M. V.,
orcid.org/0000-0002-4626-0137

COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING OF STUDENTS IN ENGINEERING AND TECHNICAL SPECIALTIES (AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY)

Based on the analysis of modern researches, the peculiarities of communicative language teaching of higher education students in engineering and technical specialties at the beginning of the XXI century have been characterized in the article. The need to shift the orientation of foreign language training from the acquisition of formal, factual knowledge to the acquisition of a purposeful dynamic system of practical skills, meaningful actions and their application in real life situations through communicative language teaching has been substantiated.

The need for communicative language teaching to take into account the specific needs and requests of each individual group of students through the implementation of such language courses as English for Academic Purposes (EAP), English for Specific Purposes (ESP), English for Business Purpose (EBP), English for Engineers (English for Engineers), etc. to solve specific problems has been presented.

It is noted that the involvement of professionally significant situations during foreign language training ensures the manifestation and elevation of cognitive interest and motivation of higher education students in engineering and technical specialties to study a foreign language and its further use both for personal and professional purposes. It is emphasized that the communicative practice of using the language in a real communicative context, where the exchange of relevant information takes place, allows students to acquire skills of adaptation to communicative interaction with a foreigner.

To the prospects of further scientific investigations, we will include the study of the possibilities of combining various forms, methods and means of communicative language teaching with the aim of obtaining the highest possible quality result of foreign language training for students in engineering and technical specialties of technical higher education institutions of Ukraine.

Key words: foreign language training, Communicative Language Teaching (CLT); students in engineering and technical specialties.

*Дата надходження статті: 27.04.2023 р.
 Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Рускуліс Л. В.*